

УДК 342.7

О.В. Китайка,

здобувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДІТЕЙ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Анотація. У статті автор доводить, що питання гармонізації конституційного законодавства України про дітей з міжнародними стандартами привертало увагу таких вчених — спеціалістів з конституційного права та теорії держави і права, як І.В. Волошина, Ю.В. Губаль, О.М. Кудрявцева, Н.О. Філіпська, О.В. Бутько, Н.М. Крестовська. Але тільки у працях Н.М. Крестовської міститься не тільки огляд міжнародних ювенальних стандартів, але й аналіз стану гармонізації з ними законодавства України, у т.ч. конституційного законодавства. Брак досліджень у цьому напрямі в українській юридичній літературі надає підстави визнати аналіз гармонізації конституційного законодавства про дітей з відповідними міжнародними стандартами актуальним та заохочувати розробки у цьому напрямі.

Ключові слова: ювенальні міжнародні стандарти, конституційне законодавство, статус дитини, конституційний статус дитини, права дитини.

Актуальність теми дослідження. Європейський вектор розвитку Української держави робить актуальним гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами. Не є виключення і конституційне законодавство про дітей. Однак у випадку з його нормами цікавим є той факт, що Європейський Союз (так само, як і Рада Європи) майже не розробляє стандартів, що мали б відношення до дітей. Натомість застосовуються міжнародні стандарти у цій сфері, про що неодноразово зазначалось інститутами ЄС. У зв'язку з цим важливого значення набуває гармонізація конституційного законодавства України про дітей з міжнародними стандартами.

Ступінь дослідження проблеми. Питання гармонізації конституційного законодавства України про дітей

з міжнародними стандартами поки що не привертало уваги дослідників настільки, щоб його досліджували на монографічному рівні. Однак, фахівці з конституційного права, а інколи і з теорії держави та права вельми часто у своїх працях надають огляди міжнародних ювенальних стандартів, інколи супроводжуючи їх аналізом стану гармонізації законодавства України про дітей з міжнародними стандартами. Прикладами можуть бути розглянуті у цій статті праці І.В. Волошиної, Ю.В. Губаль, О.М. Кудрявцевої, Н.О. Філіпської, О.В. Бутько, Н.М. Крестовської. Але з точки зору поглиблення аналізу дослідження у цьому напрямі слід продовжити. Для цього необхідним є узагальнення наявної історіографії з аналізованого питання, що і є ціллю статті.

Метою статті є дослідження стану розробленості проблем гармонізації конституційного законодавства про дітей з міжнародними ювенальними стандартами.

Виклад основного матеріалу. Одним з найсучасніших досліджень в аналізованій сфері є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук І.В. Волошиної на тему «Конституційно-правовий статус дитини в Україні» (м. Київ, 2016 р.) [1]. Робота структурована таким чином, що дозволяє автору повно розкрити поняття «правовий статус» у галузі конституційного права по відношенню до дітей. Досліджуючи конституційно-галузевий статус дитини на сучасному етапі розвитку України, автор включила до роботи три розділи наступного змісту: Розділ 1 «Доктринальні дослідження та правова регламентація конституційно-правового статусу дитини в Україні»; Розділ 2 «Поняття та елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні: методологія та розуміння»; Розділ 3 «Захист конституційно-правового статусу дитини в Україні».

У контексті сформульованої мети цієї статті, найбільшу увагу привертає перший підрозділ цієї праці. У підрозділі 1.1. «Наукові дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні» автор виклала результати надзвичайно ретельної роботи щодо досліджуваної нею проблеми. На наш погляд, досі в Україні не існувало настільки ретельної номенклатури та характеристики робіт про права дитини, обов'язки дитини, правоздатність, гарантії, особливості відповідальності тощо. Це пов'язано з тим, що автор дослідила не тільки напрацювання фахівців з конституційного права у цій сфері, та роботи вчених, що спеціалізуються на проблемах теорії держави і права.

Також, у підрозділі 1.1. привертає увагу той факт, що авторка аналізує лише дисертаційні дослідження, у яких розглядаються проблеми, пов'язані зі статусом дитини як у теоретичному, так і у галузевому аспектах, та статті з відповідної тематики. У цьому підрозділі не проаналізовано жодного наукового чи практичного видання, що робить проведений аналіз дещо неповним.

Натомість, повнотою відрізняється підрозділ 1.2., присвячений питанням генези та правової регламентації конституційно-правового статусу дитини в Україні. Причому, ґрунтовно проаналізовано не тільки внутрішньодержавні, але й міжнародні норми з цього питання: починаючи з Женевської декларації прав дитини 1924 р., автор стисло розглядає низку таких важливих для її дослідження документів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Декларація прав дитини, Конвенцію про права дитини, Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, Рекомендацію про мінімальний вік доступу до зайнятості, Конвенцію про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Слід зазначити, що відповідні напрацювання щодо змісту вищенаведених документів розміщено приблизно на 10 сторінках аналізованої дисертації, що дозволяє стверджувати про високу ступінь авторських узагальнень. А отже, більш детальні розробки у цьому напрямі є перспективними.

Ще однією цікавою роботою за спеціальністю 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право»

є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Ю.В. Губаль на тему «Конституційно-правовий статус дитини в Україні та Угорщині: порівняльно-правове дослідження» (м. Ужгород, 2015 р.) [2].

Архітектоніка дослідження передбачає наявність у ньому трьох частин. Беручи до уваги тему цієї статті слід відмітити, що Ю.В. Губаль у підрозділі 1.2. приділила певну увагу міжнародним документам, на підставі яких може визначитися конституційно-правовий статус дітей у разі, якщо країна ратифікувала їх. Крім характеристики документів, про яких вже йшлося вище, авторка приділила увагу таким важливим документам, як Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 р.; Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р.; Конвенція про контакт з дітьми від 15 травня 2003 р.; Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р.

Однак слід зазначити, що автор не охарактеризувала ці документи ґрунтовно, обмежившись лише посиланням на те, як їх норми характеризують їх. Вона не надала авторського аналізу змісту досліджуваних документів та не приділила увагу проблемам реалізації їхніх положень в Україні та в Угорщині. Тобто, частина дослідження Ю.В. Губаль, що стосується міжнародних та європейських стандартів щодо конституційно-правового статусу дитини в Україні є вельми загальною. А тому відповідна проблематика потребує більш ґрунтовного дослідження.

У контексті теми статті слід згадати про низку праць О.М. Кудрявцевої, присвячених проблематиці дитинства, та написаних за спеціаль-

ністю 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право». Йдеться про її дослідження «Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні». У процесі підготовки кандидатської дисертації з цієї теми, О.М. Кудрявцева надрукувала низку статей з цього питання (дивись, наприклад, [3; 4]). У 2014 р. вона успішно захистила кандидатську дисертацію (дивись [5; 6]). А у 2015 р. вийшла друком однойменна монографія [7], у якій О.М. Кудрявцева урахувала ті зауваження, які були висловлені до дисертаційного дослідження на захисті. Об'єктом даного монографічного дослідження автор визначила «суспільні відносини у сфері захисту прав дитини, а предметом — конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні» [7, с. 8]. При оцінці праць О.М. Кудрявцевої привертає увагу той факт, що після захисту дисертації та випуску монографії з питань конституційно-правових основ захисту прав дитини в Україні, вона не припиняє дослідження у цьому напрямі. Про це свідчать дві опубліковані нею у 2014-2015 рр. статті. До обох з них увійшли матеріали, які не було включено ані до дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, ані до монографії. В одній зі статей «аналізуються витоки і досвід забезпечення прав і свобод дитини у міжнародних документах і національних конституціях, а також відповідна правозастосовна практика; визначаються проблеми забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції на Сході України; досліджуються перспективи удосконалення конституційних засад захисту прав і свобод дитини в Україні та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення Конституції України, а також цивільного та сімей-

ного законодавства» [8; с. 49]. Метою другої статті, що датується 2015 р., є «формування та наукове обґрунтування концепції джерел утвердження та розвитку конституційних прав дитини, виявлення її сутнісних ознак, визначення системи відповідних джерел конституційного права та загальна характеристика її основних складових» [9; с. 93]. Однак в жодній з її праць не аналізуються ані міжнародні ювенальні стандарти, ані питання гармонізації з ними відповідних норм конституційного законодавства України.

Ще одним автором, праці якого можуть стати у нагоді дослідження заявленої тематики, є Н.О. Філіпська (Ніколаєнко). Їй належить низка публікацій, присвячених конституційно-правовому статусу дітей з обмеженими можливостями в Україні. Вона опублікувала серію статей на цю тему (наприклад, [10; 11]), а також у 2016 р. захистила дисертацію на здобуття кандидата юридичних наук. З точки зору заявленої цілі цієї статті, найбільше значення мають підрозділ 1.3 вищезазначеної дисертації.

Підрозділ 1.3 дисертації Н.О. Філіпської має назву «Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав дітей з обмеженими можливостями та їх реалізація в Україні» [12, с. 49-69]. У цьому підрозділі автор вельми ґрунтовно охарактеризувала Женевську декларацію про права дитини 1924 р., Декларацію про права дитини 1959 р. та Конвенцію про права дитини 1989 р. в аспекті захисту дітей з обмеженими можливостями. Після цього увагу зосереджено на тих міжнародних документах, які мають не загальний, а спеціальний характер, насамперед це: Декларація про права розумово неповноцінних осіб 1971 р., Декларація про права інвалідів 1975 р., Стандарти

правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р. Як бачимо, жодного документу європейського характеру проаналізовано не було, що можна уважати одним з недоліків цього дослідження.

У висновках до Розділу 1 авторка резюмує: «виявлено, що законодавство України враховує міжнародні стандарти. Проте в Україні існує необхідність проведення конституційних державних реформ з метою формування дієвих правозахисного та правозастосовчого механізмів та переходу від медичної до інклюзивної моделі суспільства» [13, с. 16]. Слід погодитись з її думкою.

Однією з найбільш цікавих праць у сфері правового статусу дитини є робота О.В. Бутько на тему «Правовий статус дитини: теоретико-правовий аналіз». Це дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, яку авторка захистила у 2004 р. у м. Краснодар. У контексті цієї статті інтерес представляє додаток до дисертації О.В. Бутько, що має назву «Практичний коментар міжнародно-правових актів про права дитини». У цьому автор дає хронологічний огляд виникнення стандартів у сфері прав дитини на міжнародному рівні, супроводжуючи його критичним аналізом цих стандартів.

О.В. Бутько починає з того, що «у міжнародному праві існує певна сукупність правових інститутів, в яких надані норми про права дитини. Нормативні акти з цих питань формувалися міжнародним співтовариством досить тривалий час. Після закінчення Першої світової війни британська організація «Врятуйте дітей» та її шведський аналог «Редда Барні» склали проект Декларації про права дитини, який був прийнятий Лігою Націй в 1924 році. Женевська декларація, як

вона була названа, надала особливий захист дітям незалежно від раси і національності» [14; с. 195]. Після цього вона переходить до діяльності ООН у цій сфері, починаючи з 1946 р., коли був утворений дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), потім переходить до 1948 р., коли була прийнята Загальна декларація прав людини — та оцінює її зміст, так само як і зміст міжнародних пактів про права людини 1966 р. з точки зору закріплення у них прав дитини. Іншими документами, на які звернула увагу О.В. Бутько, є Конвенція Міжнародної організації труда (МОТ) про охорону материнства 1952 р., Конвенція МОТ про нічну працю жінок 1948 р., Конвенція про дискримінацію у галузі праці та найму тощо.

Слід особливо підкреслити внесок Н.М. Крестовської у розв'язання аналізованого питання. Однак, їй належить настільки багато праць, у яких охарактеризовано міжнародні ювенальні стандарти та надано оцінку стану гармонізації з ними національного законодавства, у т.ч. конституційного законодавства (див., наприклад, [15; 16; 17]), що їх аналіз потребує щонайменше окремої статті.

Висновок. Питання гармонізації конституційного законодавства України про дітей з міжнародними стандартами привертало увагу таких вчених — спеціалістів з конституційного права та теорії держави і права, як І.В. Волошина, Ю.В. Губаль, О.М. Кудрявцева, Н.О. Філіпська, О.В. Бутько, Н.М. Крестовська. Але тільки у працях Н.М. Крестовської міститься не тільки огляд міжнародних ювенальних стандартів, але й аналіз стану гармонізації з ними законодавства України, у т.ч. конституційного законодавства. Брак досліджень у цьому напрямі в українській юридичній літературі надає підстави визнати аналіз гармонізації конституційного законодавства про дітей з відповідними міжнародними стандартами актуальним та заохочувати розробки у цьому напрямі. Перспективи подальших досліджень вбачаються у спробах систематизації міжнародних ювенальних стандартів таким чином, щоб результат став у нагоді при здійсненні подальшої гармонізації з ними конституційного законодавства України (див., наприклад, [18; 19]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошина І.В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / І.В. Волошина. — К., 2016. — 238 с.
2. Губаль Ю.В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні та Угорщині: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Ю.В. Губаль. — Ужгород, 2015. — 207 с.
3. Кудрявцева О. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав дитини / О. Кудрявцева // Право України. — 2013. — №5. — С. 390-397.
4. Кудрявцева О.М. Нормативно-правове забезпечення конституційних прав дитини в Україні / О.М. Кудрявцева // Бюл. М-ва юстиції України. — 2013. — №8. — С. 19-25.
5. Кудрявцева О.М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право / О.М. Кудрявцева. — К., 2014. — 20 с.
6. Кудрявцева О.М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.М. Кудрявцева. — К., 2014. — 230 с.
7. Кудрявцева О.М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні: моногр. / О.М. Кудрявцева. — К.: Арт Економі, 2015. — 268 с.

8. Кудрявцева О.М. Конституційні засади захисту прав і свобод дитини в Україні: досвід, проблеми, перспективи / О.М. Кудрявцева // Історико-правовий часопис. — 2014. — №1 (3). — С. 49-53.
9. Кудрявцева О. Джерела права у сфері утвердження та захисту конституційних прав дитини: поняття, вид, система / О.М. Кудрявцева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. — 2015. — Вип. 31. — Т. 1. — С. 92-97.
10. Ніколаєнко Н.О. Інклюзивна освіта як гарантія права на освіту дітей з обмеженими можливостями / Н.О. Ніколаєнко // Право і безпека. — 2012. — № 3. — С. 45-48.
11. Ніколаєнко Н.О. Система «підтриманого прийняття рішення» як запорука дотримання конституційних прав і свобод осіб з обмеженими можливостями [Електронний ресурс] / Н.О. Ніколаєнко // Юридичний науковий електронний журнал. — 2015. — № 4. — С. 52-59. Режим доступу: http://lsei.org.ua/4_2015/13.pdf
12. Філіпська Н.О. Конституційно-правовий статус дітей з обмеженими можливостями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Н.О. Філіпська. — Харків, 2016. — 238 с.
13. Філіпська Н.О. Конституційно-правовий статус дітей з обмеженими можливостями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право / Н.О. Філіпська. — Харків, 2016. — 21 с.
14. Бутько О.В. Правовий статус ребенка : теоретико-правовий аналіз: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ольга Викторовна Бутько. — Краснодар, 2004. — 241 с.
15. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Наталя Миколаївна Крестовська. — Одеса, 2008. — 468 с.
16. Крестовська Н.М. Новий погляд на права дитини / Н.М. Крестовська // Університетські наукові записки. — 2005. — № 3. — С. 425-427.
17. Крестовська Н.М. Права дитини під час збройного конфлікту: сучасні українські реалії [Електронний ресурс] / Н.М. Крестовська. — Режим доступу: <http://www.academia.edu/9987269/>
18. Мішина Н.В. Конституційні права людини : до питання удосконалення регламентації / Н.В. Мішина // Юридичний вісник. — 2013. — № 3. — С. 43-46.
19. Волкова Д. Є. Міжнародні стандарти створення громадських організацій / Д.Є. Волкова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — О., 2012. — Вип. 64. — С. 88-94.

Китайка О.В.

Исследования состояния разработанности проблем гармонизации конституционного законодательства про детей с международными стандартами.

Аннотация. В статье автор доказывает, что вопросы гармонизации конституционного законодательства Украины о детях с международными стандартами привлекали внимание таких ученых — специалистов по конституционному праву и теории государства и права, как И.В. Волошина, Ю.В. Губаль, А.Н. Кудрявцева, Н.А. Филиппская, О.В. Бутько, Н.Н. Крестовская. Но только в трудах Н.Н. Крестовской содержится не только обзор международных ювенальных стандартов, но и анализ гармонизации с ними законодательства Украины, в т.ч. конституционного законодательства. Недостаток исследований в этом направлении в украинской юридической литературе дает основание признать анализ гармонизации конституционного законодательства о детях с соответствующими международными стандартами актуальным и поощрять разработки в этом направлении.

Ключевые слова: ювенальные международные стандарты, конституционное законодательство, статус ребенка, конституционный статус ребенка, права ребенка.

O. Kitajka

Harmonization of the Constitutional Legislation with the International Standards: the Researches' Overview.

Summary. The author argues that the issue of harmonization of constitutional law of Ukraine on children with the international standards have attracted the attention of such scientists – experts in constitutional law and theory of law as I. Voloshina, Y. Hubal, O. Kudryavtseva, N. Filipskaya, O. Butko, N. Krestovskaya. But only the works of Professor N. Krestovskaya provide not only an overview of the juvenile international standards, but also the analysis of the harmonization with these standards of the legislation of Ukraine, including constitutional law. The lack of research in this area in the Ukrainian legal literature gave author the grounds to declare the constitutional law's harmonization with the relevant international standards as the priority field of the future researches.

Keywords: juvenile international standards, constitutional law, the status of the child, the constitutional status of the child, the rights of the child.

